

Електронний журнал «Ефективна економіка» включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 975 від 11.07.2019). Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292.

Ефективна економіка. 2024. № 2.

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2024.2.9>

УДК 334.722.017.4(477.75)

О. І. Карий,

д. е. н., професор, завідувач кафедри менеджменту організацій,

Національний університет «Львівська політехніка»

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1305-3043>

І. В. Бохонко,

к. е. н., доцент кафедри менеджменту організацій,

Національний університет «Львівська політехніка»

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9812-7592>

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ЖІНОЧОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ

O. Karyi,

Doctor of Economic Sciences, Professor, Head of the Department of Management of Organizations, Lviv Polytechnic National University

I. Bokhonko,

PhD in Economics, Associate Professor of the Department of Management of Organizations, Lviv Polytechnic National University

DEVELOPMENT TRENDS OF FEMALE ENTREPRENEURSHIP IN UKRAINE

Жіноче підприємництво - це сфера суспільної діяльності, яка набула великої важливості в сучасному світі, і має значний вплив на соціальний, економічний та культурний розвиток суспільства. Жіноче підприємництво є важливим джерелом економічного зростання у багатьох країнах. Жінки-підприємниці створюють робочі місця, сприяють підвищенню валового внутрішнього продукту та підтримують стабільність економіки. Жіноче підприємництво сприяє розвитку рівних можливостей для жінок. Воно допомагає подолати гендерну нерівність і стимулює визнання жінок в бізнес-середовищі. Жінки-підприємниці принесли свіжі погляди та інновації у світ бізнесу. Вони часто створюють стартапи та підприємства, які працюють над новаторськими ідеями і рішеннями. Багато жінок-підприємниць активно включаються у соціальні ініціативи та благодійність. Вони виступають ініціаторами проєктів, спрямованих на поліпшення умов у суспільстві та на збільшення екологічної свідомості. Жінки-підприємниці грають важливу роль у міжнародних відносинах та торгівлі, розширюючи глобальні можливості для своїх підприємств та країн.

Women's entrepreneurship is a sphere of societal activity that has gained significant importance in the modern world and has a substantial impact on the social, economic, and cultural development of society. Female entrepreneurship serves as a crucial source of economic growth in many countries. Women entrepreneurs create job opportunities, contribute to the increase in gross domestic product, and support economic stability. It also promotes equal opportunities for women, helping to overcome gender inequality and fostering the recognition of women in the business environment.

Women entrepreneurs bring fresh perspectives and innovations to the business world. They often establish startups and enterprises that work on innovative ideas and solutions. Many female entrepreneurs actively engage in social initiatives and philanthropy, initiating projects aimed at improving societal conditions and increasing environmental awareness.

Women entrepreneurs play a vital role in international relations and trade,

expanding global opportunities for their businesses and countries.

Contemporary challenges faced by both global and national economies drive the exploration of novel economic development models. One such model emphasizes the comprehensive advancement of all territories and sectors within the economy, with the primary goal of reducing inequality and poverty. This reduction is not solely reliant on income redistribution but also involves the active involvement of diverse population groups in various aspects of economic life. The model encourages the proactive inclusion of vulnerable populations, particularly women, in business activities across different economic sectors and in the ongoing processes of political, social, and economic transformations.

The growing recognition of women's entrepreneurship development underscores its substantial contribution to economic growth, job creation, and the promotion of income equality. Entrepreneurship serves as a catalyst for women, fostering their initiative in business activities and broader societal engagement. This, in turn, enhances the transparency of governmental and entrepreneurial practices. Endeavors aimed at integrating women into the business sphere play a pivotal role in driving economic growth in Ukraine. Given that women make up more than half of Ukraine's population and their potential in both labor and entrepreneurship remains underutilized, fostering increased women's entrepreneurial activity becomes a cornerstone for establishing a more competitive economy. Additionally, it serves as a crucial element in elevating women's participation in socio-political affairs.

In light of these considerations, delving into the complexities of women's entrepreneurship necessitates dedicated attention and interdisciplinary collaboration.

Ключові слова: жіноче підприємництво, гендерна рівність, підприємство, фізична особа, трансформація.

Keywords: women's entrepreneurship, gender equality, enterprise, individual, transformation.

Постановка проблеми

Актуальні виклики, що постають перед світовою та національними економіками, стимулюють пошук нових моделей економічного розвитку. Однією з них є модель розвитку економіки, яка передбачає розвиток усіх територій та всіх секторів економіки і ставить за мету скорочення нерівності та бідності не тільки через перерозподіл доходу, а й за рахунок активної участі в економічному житті різних груп населення. Передбачається активне включення вразливих категорій населення, зокрема жінок, у ділову діяльність у різних сферах економіки, у процеси політичних, соціальних і економічних змін. Розвиток жіночого підприємництва все частіше розглядається як суттєвий чинник економічного зростання, створення робочих місць, рівності доходів. Підприємництво пробуджує в жінках ініціативу до ділової активності та активності в суспільному житті загалом, сприяє прозорості роботи органів влади та сфери підприємництва. Зусилля, спрямовані на залучення жінок до бізнесу, є важливим чинником економічного зростання в Україні. Оскільки жінки в Україні становлять понад половину населення, а їхній трудовий та підприємницький потенціал використовується неповною мірою, підвищення жіночої підприємницької активності сприятиме становленню більш конкурентоспроможної економіки і стане важливим чинником зростання залученості жінок до суспільно-політичних справ. У зв'язку із цим вивчення проблематики жіночого підприємництва потребує уваги та міждисциплінарних зусиль.

Аналіз останніх досліджень та публікацій

Відомі дослідники та економісти вивчають такі аспекти жіночого підприємництва, як формування засад становлення жіночого підприємництва, характеристики, типи та форми жіночого підприємництва, обґрунтування причин необхідності сприяння розвитку жіночого підприємництва.

Українська науковиця Н. Олійник [9] провела аналіз особливостей підприємницької діяльності жінок в Україні та обґрунтувала причини необхідності підтримки жіночого підприємництва. Вона також визначила основні причини підприємницької активності жінок.

Українська науковиця І. Вановська [1] провела комплексне дослідження динаміки, загальних закономірностей і регіональних особливостей становлення і розвитку жіночого підприємництва в Наддніпрянській Україні в контексті соціально-економічної модернізації та етнокультурного розвитку цього українського регіону протягом другої половини XIX – початку XX століття.

Жіночі підприємницькі ініціативи можуть бути важливим джерелом створення робочих місць, збільшення господарського зростання та соціального розвитку [3]. Вони можуть призводити до інноваційних рішень, покращення якості життя та підвищення рівня зайнятості серед жінок [5]. Жінки-підприємниці також можуть вносити важливий вклад у суспільство через свою активність, підприємницьку ініціативу та лідерські якості [4].

Важливо враховувати, що жінки-підприємниці можуть стикатися з унікальними викликами, такими як дискримінація, відсутність доступу до фінансування та традиційні соціокультурні стереотипи [3]. Проте їхній внесок у господарський та соціальний розвиток суспільства несумнівний, і існують багато ініціатив і програм, які спрямовані на підтримку та розвиток жіночого підприємництва.

Постановка цілей

Метою статті є дослідження розвитку та становлення жіночого підприємництва. Також викладання пріоритетів, джерел мотивації, можливостей та труднощів, пов'язаних із формуванням жіночого підприємництва, яке може відігравати ключову роль у поліпшенні соціально-

економічного стану України, особливо в умовах воєнного конфлікту та процесу відновлення.

Виклад основного матеріалу

Огляд розвитку Жіночого підприємництва на протязі років показує значний прогрес і зміни в цій сфері. Історично жінки мали обмежений доступ до підприємницької діяльності через культурні, соціальні та правові обмеження. Проте востаннє десятиліття було позначено значним ростом жіночого підприємництва. Велика кількість жінок стали підприємницями або активними учасницями підприємницьких ініціатив, і ця тенденція продовжує зростати.

Нижче наведено деякі ключові аспекти розвитку жіночого підприємництва [сформовано автором на основі 6;5]:

Законодавчі зміни: Багато країн впроваджують законодавчі зміни, щоб забезпечити рівний доступ жінок до підприємництва та власності. Це включає в себе заходи, спрямовані на зменшення дискримінації і підтримку жінок-підприємниць.

Фінансування: Зростає доступність фінансових ресурсів для жінок-підприємниць. Це може включати в себе кредити, гранти, інвестиції та інші джерела фінансування, спеціально призначені для жінок.

Мережі та підтримка: З'являються жіночі підприємницькі об'єднання, мережі та організації, які надають підтримку, навчання та можливості для обміну досвідом.

Інновації та технології: Жінки стають активними учасницями у галузі інновацій та технологій, засновуючи стартапи та розробляючи новаторські продукти та послуги.

Глобальний вплив: Жіноче підприємництво має глобальний вплив, оскільки жінки-підприємниці беруть участь у міжнародних бізнес-проектах та сприяють розвитку світової економіки.

Специфічні виклики і можливості: Жінки-підприємниці можуть стикатися зі специфічними викликами, такими як баланс між сім'єю та бізнесом. Однак вони також можуть використовувати свої унікальні переваги, такі як креативність, емпатія та лідерські якості.

Розвиток жіночого підприємництва відкриває нові можливості для жінок у всьому світі і сприяє створенню більш рівних та інклюзивних суспільств.

Офіційна статистика лише з 2020 року почала проводити гендерне дезагрегування даних щодо розвитку підприємництва в Україні, зокрема стосовно статевої структури власників підприємств, галузевого та територіального розподілу підприємців різної статі (табл.1).

Від початку війни було зареєстровано 21 876 компаній. У 28% новозареєстрованих бізнесів директорами є жінки. Найбільша кількість жінок очолює підприємства у Донецькій, Херсонській та Луганській областях, найменша жінок серед топів компаній в Тернопільській, Чернівецькій, Львівській областях, а також у Києві та Київській області. За час війни жінки відкрили 84 916 нових фопів — це майже половина (48%) від усієї кількості нових бізнесів. Серед усієї кількості діючих фопів найбільше жінок у Донецькій, Луганській та Хмельницькій областях, а найменше — у Києві, Тернопільській та Харківській областях.

**Таблиця 1. Кількість зареєстрованих юридичних осіб за регіонами
України з розподілом за ознакою статі керівника
(На 1 січня 2023року)**

Назва території	Загальна кількість юридичних осіб, одиниць	Юридичні особи керівниками яких є			
		чоловіки		жінки	
		Кількість одиниць	Частка у % до загальної кількості	Кількість одиниць	Частка у % до загальної кількості
Україна	1464953	1036980	70,8	427973	29,2
Вінницька область	35069	24064	68,6	11005	31,4
Волинська область	24388	16818	69,0	7570	31,0
Дніпропетровська область	108409	76043	70,1	32366	29,9
Донецька область	92514	62762	67,8	29752	32,2
Житомирська область	33313	23196	69,6	10117	30,4
Закарпатська область	25859	17979	69,5	7880	30,5
Запорізька область	50958	35712	70,1	15246	29,9
Івано-Франківська область	31063	22032	70,9	9031	29,1
Київська область	77436	56493	73,0	20943	27,0
Кіровоградська область	26369	18259	69,2	8110	30,8
Луганська область	41198	28631	69,5	12567	30,5
Львівська область	80456	57606	71,6	22850	28,4
Миколаївська область	51450	36490	70,9	14960	29,1
Одеська область	91547	63708	69,6	27839	30,4
Полтавська область	35665	24932	69,9	10733	30,1
Рівненська область	25089	17668	70,4	7421	29,6
Сумська область	25480	18193	71,4	7287	28,6
Тернопільська область	23719	17098	72,1	6621	27,9
Харківська область	87589	62482	71,3	25107	28,7

Продовження таблиці 1.

Херсонська область	29303	19775	67,5	9528	32,5
Хмельницька область	31754	22303	70,2	9451	29,8
Черкаська область	30657	21408	69,8	9249	30,2
Чернівецька область	17140	12155	70,9	4985	29,1
Чернігівська область	23556	16466	69,9	7090	30,1
М.Київ	364972	264707	72,5	100265	27,5

Джерело: [7]

Загалом по Україні лише 29,2% юридичних осіб, керівниками яких є жінки. Проте, у 2023 році кожен другий новий ФОП відкривають жінки. Загалом від початку року вже було зареєстровано 36 892 ФОПи, з них 51% або 18 776 створили жінки.

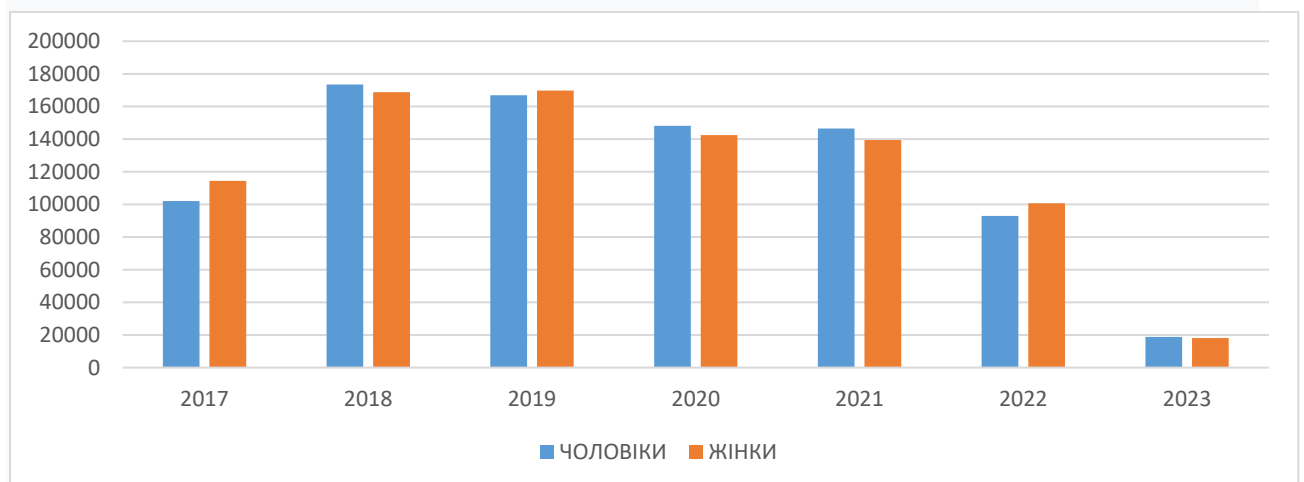

Рис.1 Динаміка реєстрації ФОП в Україні за 2017-2023 рр.

[побудовано автором на основі статистичних даних 2]

Від 2017 року частка жінок, які відкривали ФОПи, зростала. У 2020-2021 роках підприємці відкривали 51% нових справ, проте війна дещо відкинула цей показник назад. Загалом протягом 2022 року жінки зареєстрували понад 93 тисячі ФОПів — це 48% від загальної кількості нових малих бізнесів [2].

Третина нових ФОПів, зареєстрованих жінками, займаються роздрібною торгівлею — їх майже вдвічі більше, ніж чоловіків у цій

категорії. 10 658 підприємців розпочали власну справу в сфері ІТ – це друге місце за кількістю реєстрацій. Але це лише 34% від загальної кількості ФОПів за цією категорією [2].

За даними міжнародного рейтингу гендерної рівності The Global Gender Gap Index 2020 rankings [10], Україна має показник 0,71 та посідає 65 місце. Глобальний індекс гендерних розривів порівнює національні гендерні розриви за економічними, політичними, освітніми та медичними критеріями. У 2023 році країною з найбільшою кількістю гендерно рівних умов була Ісландія з результатом 0,91 [10].

У 2022 році жінки виявили високий інтерес до сфери надання інших індивідуальних послуг (85% нових ініціатив створили жінки), а також сфери виробництва одягу, освіти та HR (75%), соціальної допомоги (74%) та охорони здоров'я (72%) та інших галузей [2].

У 2023 році спостерігається позитивна тенденція до зростання кількості жінок, які очолюють бізнеси. З початку року було створено 3849 нових компаній, і жінки займають посаду голови в 30% з них [2].

Жіноче підприємництво продовжує розвиватися, і існують кілька важливих тенденцій, які формують цю сферу (табл. 2)

Гендерні стереотипи у підприємницькій діяльності в Україні та світі усе ще в дії. Але навіть з такими перепонами жінки-підприємці продовжують перебувати на рівні та навіть випереджати своїх колег-чоловіків. Топ-менеджерки, директорки, власниці локальних та міжнародних компаній демонструють, що жінка у підприємницькій сфері — це не тільки про гендерну рівність та крок до нової структури суспільства. Це підтримка державного економічного сектору, стабілізація економіки, збільшення ВВП країни. Жінки-підприємці формують плюралізм поглядів на різні бізнеси, що сприяє їхньому росту. Це створення здорової конкуренції, що є запорукою успіху, розвитку і самовдосконалення всієї галузі.

Таблиця 2. Тенденції розвитку жіночого підприємництва в Україні

№	Тенденція	Змістове наповнення
1	Зростання кількості жіночих підприємниць	Кількість жіночих підприємств і стартапів по всьому світу зростає, що вказує на більшу активність жінок у сфері підприємництва.
2	Цифрова трансформація	Жінки стають активними учасницями у сфері цифрового бізнесу, особливо у технологічних стартапах та електронних комерційних проектах.
3	Соціальне підприємництво	Зростає інтерес до соціального підприємництва серед жінок, які прагнуть не лише заробляти гроші, але і розв'язувати соціальні проблеми та сприяти сталому розвитку.
4	Активність у галузях зв'язаних зі здоров'ям та добробутом	Багато жінок обирають галузі, пов'язані з охороною здоров'я, освітою, фітнесом та іншими сферами, спрямованими на покращення якості життя.
5	Популяризація жіночого лідерства	Зростає визнання важливості жіночого лідерства в бізнесі та політиці, що стимулює жінок брати на себе керівні пости та відкривати власні підприємства.
6	Вплив пандемії COVID-19 та війни	Пандемія COVID-19 мала значний вплив на жіноче підприємництво, ставши викликом і одночасно можливістю для інновацій та перетворень. Багато чоловіків закривали бізнес у час війни.
7	Участь у глобальних ланцюгах постачання	Жінки займають активну роль у глобальних ланцюгах постачання, особливо в сільському господарстві та сферах, пов'язаних з виробництвом.

Джерело: складено автором на основі: [3;8;10;11]

Висновки

Жіноче підприємництво в Україні в останні роки зазнало значних змін та розвитку. За останні роки спостерігається тенденція до збільшення кількості жіночих підприємств. Жінки стають активнішими у створенні та управлінні власними бізнесами у різних галузях. Уряд та різні організації активно підтримують жінок-підприємниць, надаючи фінансову підтримку, освіту та інші ресурси для розвитку бізнесу. Жінки успішно діють у різних галузях, включаючи технології, моду, харчову промисловість, освіту та соціальні послуги. Багато жінок-підприємниць приділяють увагу соціальній відповідальності у своєму бізнесі, впроваджуючи різні програми та ініціативи для покращення умов життя та роботи спільноти. Незважаючи на позитивний розвиток, жіноче підприємництво також стикається з викликами, такими як обмежені фінансові ресурси, труднощі у забезпеченні доступу до кредитів та підтримки, а також стереотипи щодо ролі жінок у бізнесі. Загалом, жіноче підприємництво в Україні є важливим фактором економічного розвитку, і триває робота на різних рівнях для підтримки та стимулювання цього сектору.

Перспективи подальших досліджень у даному напрямі полягають у формалізації та моделюванні базових передумов, що стимулюють розвиток жіночого підприємництва із урахуванням факторів гендерної самореалізації. Галузь досліджень жіночого підприємництва є динамічною і постійно розвивається. Гендерна нерівність в підприємстві, вплив культурних та соціальних чинників, технології та інновації, освіта та навички, фінансування та доступ до кредитів, взаємодія з іншими галузями. Ці напрямки досліджень можуть сприяти більш глибокому розумінню факторів, що впливають на жіноче підприємництво, та сприяти розробці ефективних стратегій підтримки та розвитку цього сектору.

Література

1. Краус, Н., Краус, К., Поченчук, Г. (2023). "Жіноче підприємництво: ризики, інструменти підтримки, механізми реалізації" *Innovation and Sustainability*, (2), 46-59. DOI: 10.31649/ins.2023.2.46.59
2. Державна служба статистики. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
3. "Як Covid-19 змінив жіноче підприємництво і гендерну рівність в Україні." URL: <https://life.pravda.com.ua/projects/vid-mozhlyvostei-do-zmin/2020/12/28/243313/> (дата звернення 15.07.2020).
4. "Жінки-підприємці – нова рушійна сила на ринку праці у США." [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://ukrainian.voanews.com/a/women-in-business-mothers/4015787.html>
5. Валерія Шатська. "Жіноче підприємництво в Україні: тенденції, проблеми, перспективи." ІБО, КНЕУ. URL: <https://www.businesslaw.org.ua/jinochpidpryemnyctvo-v-ukraini/>
6. Дослідження «Жіноче підприємництво України: кілька питань» [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.management.com.ua/interview/int361.html>
7. Юридичні особи, керівниками яких є жінки, за регіонами. http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2020/edrpoj/Gender/Gender0120_u.htm
8. "Життя після пандемії: що буде з економікою України." Слово і діло: аналітичний портал. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2020/03/24/statija/ekonomika/zhyttya-pislya-pandemiyibude-ekonomikojuukrayiny> (дата звернення: 20.04.2020).
9. Олійник Н.Ю. "Жіноче підприємництво в Україні: Особливості та перспективи" *Фінансовий простір*, 2015. № 2 (18). С. 408-414.
10. Global Gender Gap Report 2020, Geneva: World Economic Forum, 2020. URL: http://www3.weforum.org/docs/WEF_GGGR_2020.pdf, 371с., с.9.
11. Смаль В. "Інклюзивний розвиток бізнесу: жіноче підприємництво." Київ: Проект «Партнерство для розвитку міст», 2018, 132с., с.70.

References

1. Kraus, N. Kraus, K. and Pochenchuk, G. (2023), "Women's entrepreneurship: risks, support tools, implementation mechanisms", *Innovation and Sustainability*, vol. (2), pp. 46-59. DOI: 10.31649/ins.2023.2.46.59

2. State Statistics Service of Ukraine (2024), available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (Accessed 15 Jan 2024).

3 Rivchachenko, M. (2020), "How Covid-19 changed women's entrepreneurship and gender equality in Ukraine", available at: <https://life.pravda.com.ua/projects/vid-mozhlyvostei-do-zmin/2020/12/28/243313/> (Accessed 15 Jan 2024).

4. VOA (2017), "Women entrepreneurs are a new driving force in the US labor market", available at: <https://ukrainian.voanews.com/a/women-in-business-mothers/4015787.html> (Accessed 15 Jan 2024).

5. Shatska, V. (2023), "Women's entrepreneurship in Ukraine: trends, problems, prospects", available at: <https://www.businesslaw.org.ua/jinochpidpryemnyctvo-v-ukraini/> (Accessed 15 Jan 2024).

6. Johnson, J. (2013), "Research "Women's entrepreneurship of Ukraine: several issues"", available at: <http://www.management.com.ua/interview/int361.html> (Accessed 15 Jan 2024).

7. State Statistics Service of Ukraine (2020), "Legal entities headed by women, by region", available at: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2020/edrpoj/Gender/Gender0120_u.htm (Accessed 15 Jan 2024).

8 Slovo i dilo (2020), "Life after the pandemic: what will happen to Ukraine's economy", available at: <https://www.slovoidilo.ua/2020/03/24/statlja/ekonomika/zhyttya-pislya-pandemiyibude-ekonomikoyuukrayiny> (Accessed 15 Jan 2024).

9. Oliynyk. N.Yu. (2015), "Women's entrepreneurship in Ukraine: Features and prospects", Finansovyy prostir, vol. 2 (18), pp. 408-414.

10. World Economic Forum (2020), "Global Gender Gap Report 2020", available at: http://www3.weforum.org/docs/WEF_GGGR_2020.pdf (Accessed 15 Jan 2024).

11.Smal, V. (2018), Inklyuzyvnyy rozvytok biznesu: zhinoche pidpryemnytstvo [Inclusive business development: women's entrepreneurship], Partnershtvo dlya rozvytku mist, Kyiv, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 24.01.2024 р.